

Rodzina w świetle psychologii pastoralnej, red. Borys Jacek Soiński OFM, Łódź: Archidiecezjalne Wydawnictwo Łódzkie 2007, ss. 269.

Psychologia pastoralna należy do grupy nauk interdyscyplinarnych opisujących uwarunkowania psychologiczne w sytuacjach duszpasterskich. Zajmuje się m.in. problematyką nawrócenia, kryzysami religijnymi, opętaniem i zniewoleniem szatańskim. Analizuje psychologiczne aspekty poradnictwa duszpasterskiego, rozmowy duszpasterskiej, kierownictwa duchowego, spowiedzi czy też animowania pracy duszpasterskiej.

Szczególnym przedmiotem zainteresowania psychologii pastoralnej są małe grupy religijne – działające zarówno w obrębie parafii, jak i poza parafialną czy między parafiami. Wśród nich na uwagę zasługuje grupa o charakterze naturalnym, jaką jest rodzina, będąca przedmiotem zainteresowania analizowanej publikacji.

Książka pt. *Rodzina w świetle psychologii pastoralnej* jest wieloaspektową próbą ukazania życia małżeńskiego i rodzinnego. Zebrane w niej artykuły są owocem prac i refleksji w związku z XXXVIII Sympozjum Sekcji Psychologii przy Komisji Nauki Wiary Konferencji Episkopatu Polski, które odbyło się pod patronatem arcybiskupa Władysława Ziółka oraz biskupa Adama Lepy w Wyższym Seminarium Duchowym w Łodzi w dniach 17-19 września 2006 roku. Omawiana praca jest kontynuacją wcześniejszych opracowań zbiorowych przygotowywanych przez wspomnianą sekcję, m.in. *Człowiek przelomu tysiącleci. Problemy psychologiczne*, red. J. Makselon, B. J. Soiński, Kraków 1999; *Poradnictwo psychologiczno-religijne. Teoria i praktyka*, red. J. Makselon, Kraków 2001; *Studia z psychologii rozwoju*, red. J. Makselon, Kraków 2002; *Człowiek wobec śmierci. Aspekty psychologiczno-pastoralne*, red. J. Makselon, Kraków 2005; *Studia z psychologii pastoralnej*, red. A. Jagiełło, Wrocław 2007.

Recenzowaną pracę rozpoczyna przedmowa Arcybiskupa Metropolity Łódzkiego W. Ziółka; następnie zamieszczony jest wstęp redaktora pracy o. B. J. Soińskiego. Część pierwsza książki nosi tytuł „Psychologia małżeństwa i rodziny” W pierwszym artykule bp Adam Lepa podejmuje temat obrazu rodziny w mediach. Twierdzi, iż prawdziwy obraz rodziny, a więc zgodny z rzeczywistością, stwierdza się w trzech zasadniczych grupach polskich środków masowej komunikacji: a) w mediach o opcji prawicowej (media drukowane), b) w wielu programach publicznego radia i telewizji (przede wszystkim w tzw. okienkach katolickich), c) w niektórych mediach komercyjnych (w rozgłoszeniach radiowych i telewizyjnych) oraz w niektórych czasopismach. W innych środkach społecznej komunikacji pomija się katolicką wizję małżeństwa i rodziny, natomiast niezwykle atrakcyjnie pokazuje się życie słynnych idoli, którzy

w sposób chępliwymi mówią o swoich byłych małżonkach i kolejnych rozwodach. W ten sposób sugestywnie przybliży się liberalny i laicki obraz miłości, małżeństwa i rodziny.

W artykule ks. Zenona Uchnasta została ukazana psychologia małżeństwa i rodziny w paradygmacie synergii. Synergia społeczna przejawia się w instytucjonalnej akceptacji i wspieraniu. W odniesieniu do małżeństwa chodzi o pierwotną, naturalną orientację na mężczyzn i kobiety oraz na różnicowanie ról męskich i kobiecych w procesie ich wzajemnej interakcji i współdziałania, rozumienia małżeństwa i rodziny jako naturalnych pierwotnych wspólnot społecznych oraz uczenia się zasad skutecznego współdziałania z innymi w osiągnięciu celów osobistych, wspólnotowych i społecznych.

Małżeństwo i rodzinę wobec sensu życia ukazał ks. Marian Wolicki. Wydaje się, iż autor ten poruszył najważniejsze kwestie odnoszące się do tej problematyki, analizując sens życia małżonków przed urodzeniem się ich dzieci, sens życia małżonków bezdzietnych, sens życia rodziców, sens życia rodziców po odejściu dzieci, sens życia ludzi starych w rodzinie, sens życia dzieci, sens życia w rodzinach problemowych.

Ks. Dariusz Krok podjął aktualny i żywotny problem odnoszący się do znaczenia komunikacji interpersonalnej w funkcjonowaniu rodziny. Komunikacja interpersonalna jest zjawiskiem bardzo złożonym i wielowymiarowym. Autor omawia to zagadnienie na płaszczyźnie małżeńskiej, zwracając uwagę na jego dwa główne style: partnerski oraz niepartnerski. Następnie analizuje komunikację interpersonalną między rodzicami a dziećmi, gdzie możliwe są następujące style: permissywny, autorytetu, autorytarny oraz obojętny. Autor odnosi się także do komunikacji interpersonalnej w obrębie rodzeństwa. Warto podkreślić, iż relacje interpersonalne zachodzące między rodzeństwem w dużym stopniu wpływają na proces socjalizacji; rozwijają specyficzne wzorce zachowań i umiejętności społecznych, które następnie są przenoszone na relacje z innymi dziećmi.

Kolejny artykuł tej monografii, ks. Franciszka Głoda, nosi tytuł *Dialog małżeński a rozwój miłości*. Autor na początku podkreśla wielką dynamiczność relacji w małżeństwie i rodzinie. Zwraca uwagę na możliwe zaburzenia tej relacji, m.in. na osobowość schizoidalną małżonków jako przeszkodę w nawiązywaniu wzajemnego dialogu. Zdarza się, że małżonkowie żyją obok siebie, jednak emocjonalnie są sobie bardzo dalecy; tworzą małżeństwo, bo są nawzajem sobie potrzebni z różnych innych względów. Innym rodzajem zaburzenia jest osobowość paranoidalna, charakteryzująca osoby utrzymujące daleko posuniętą separację wobec otoczenia. Są one przekonane, że inni ludzie mają zamiar im zaszkodzić, dlatego trwają w nieustannej czujności. Stosują wiele mechanizmów obronnych, m.in. agresję wobec najbliższych. Małżonkowie z osobowością psychopatyczną nie są zdolni do głębszych więzi emocjonalnych. Dochodzą do wyznaczonych przez siebie celów, jednak potrafią wszystko wokół siebie zniszczyć, ponieważ nie nauczyli się kochać. Zawierają małżeństwo z pobudek egoistycznych. Autor na koniec stawia trzy ważne postulaty: a) potrzebny jest konstruktywny dialog pomiędzy małżonkami, b) miłości należy się uczyć nieustannie, c) wzajemne poznawanie się współmałżonków ułatwia dialog i umacnia miłość.

Problem samoświadomości a postawy rodzicielskie został przedstawiony przez Jacka Śliwaka i Elizę Pytkę-Reck. Na podstawie przeprowadzonych badań empirycznych wyróżnili oni osoby: o indywidualnym, obronnym, zewnętrznym oraz refleksyjnym typie samoświadomości. Poszczególne typy przejawiają istotne statystycznie różnice w sposobach funkcjonowania w rodzinie.

Ks. Zdzisław Golan omawia w swoim artykule problemy rodzinne i małżeńskie w okresie *połowy życia*. Ukazuje zarówno naturę koncepcji *połowy życia*, przemianę osobowości jako przedmiot psychologicznych badań empirycznych, jak i podstawowe problemy rodzinne i małżeńskie w *połowie życia*.

Wsparcie społeczne, potrzeby i sposoby radzenia sobie ze stresem u rodziców dzieci autystycznych są przedmiotem kolejnego artykułu – ks. Jana Bieleckiego. Na wstępie autor charakteryzuje autyzm i podaje przyczyny jego występowania, następnie prezentuje przegląd badań nad osobowością rodziców dzieci autystycznych. Ostatnia część artykułu poświęcona jest badaniom własnym, na podstawie których autor stawia następujące wnioski: a) matki dzieci autystycznych różnią się od matek dzieci zdrowych pod względem otrzymanego wsparcia społecznego; b) istotne różnice stwierdzono w zakresie potrzeby poznawczej, potrzeby nabywania i potrzeby porządku; c) matki dzieci autystycznych nie różnią się od matek dzieci zdrowych pod względem stylów radzenia sobie ze stresem; d) ojcowie dzieci autystycznych różnią się od ojców dzieci zdrowych pod względem otrzymanego wsparcia społecznego; e) ojcowie dzieci autystycznych nie różnią się od ojców dzieci zdrowych pod względem potrzeb; f) istotne różnice stwierdzono w zakresie poszukiwania kontaktów towarzyskich.

Józef Piłasiewicz przedstawił interesujące badania nad rodzinami marynarzy. O niepowodzeniu w życiu rodzinnym tej grupy zawodowej decyduje pewien splot czynników: a) nietrafny wybór partnerki; b) zmiana postaw męża pod wpływem izolacji i warunków pracy na statku; c) długotrwała rozłąka; d) specyficzna organizacja pracy zawodowej.

Ostatni artykuł tej części, autorstwa ks. Dariusza Larusa i s. Beaty Zarzyckiej, nosi tytuł: *Obraz rodziców u mężczyzn homoseksualnych*. Badani mężczyźni homoseksualni podkreślają u obojga swoich rodziców znacząco niższe kompetencje zadaniowe, obniżony poziom potrzeb afiliacyjnych i heteroseksualnych, większe trudności w nawiązywaniu i podtrzymywaniu kontaktów emocjonalnych z innymi, mniejszą samodyscyplinę, mniejszą równowagę i stanowczość, a zatem znacząco większą pasywność w postawach i ogólnie niższy poziom przystosowania osobistego w porównaniu z ocenami rodziców dokonywanymi przez mężczyzn heteroseksualnych. W obrazie ojców homoseksualni synowie wyraźnie akcentują poczucie ogólnej niewydolności i nieradzenia sobie w życiu, większą koncentrację na sobie i własnych problemach, a w konsekwencji nasilenie potrzeb zależności, bezpieczeństwa, akceptacji i wsparcia od innych. W obrazie matki akcentowane są silniejsze skłonności do przejawiania impulsywnych reakcji i zachowań agresywnych, preferencja autonomii, sceptycyzm, krytycyzm, skłonność do buntu, czyli ogólny brak przystosowania do wymagań wynikających z tradycyjnej kobiecej roli.

Druga część monografii poświęcona jest religijności małżeństw i rodzin. Pierwszy artykuł, autorstwa ks. Mariana Stepulaka, nosi tytuł *Duchowość chrześcijańska*

małżeństwa i rodziny. Autor, zwracając uwagę na duchowość laikatu, wysuwa następujące wnioski: a) świeccy nie powinni uciekać od rzeczywistości ziemskich, lecz pełniąc wolę Bożą w codziennych obowiązkach, mają odnajdywać Boga, kochać Go i pomagać innym posiadać miłość; b) mają przeżywać nadzieję chrześcijańską pośród świata, dając jej stale wyraz swym postępowaniem oraz przeciwstawiając się złu; c) w swej działalności doczesnej i ziemskiej powinni zawsze kierować się wiarą i miłością. Analizując duchowość małżeńską, autor zwraca szczególną uwagę, iż jest ona w swej istocie głęboko chrystologiczna, personalistyczna i eklezjalna. W duchowości rodziny warte podkreślenia są cztery podstawowe zadania: a) tworzenie wspólnoty osób; b) służba życiu; c) udział w rozwoju społeczeństwa, d) uczestnictwo w życiu i posłannictwie Kościoła.

Kolejny artykuł, pt. *Kultura religijna rodziny na przykładzie mieszkańców Wałbrzycha*, autorstwa ks. Andrzeja Jagiełło i s. Elekty Sławskiej, ma charakter empiryczny. Przeprowadzone przez autorów badania pozwoliły na wyciągnięcie następującego wniosku: istnieje związek między przynależnością jednostki do grupy rodzin o podobnych kolejach losu poprzednich pokoleń, pochodzeniem ze wspólnego pnia kulturowego i pielęgnowaniem w rodzinie generacyjnej odmiennej tradycji religijnej a religijnością i kulturą religijną tej jednostki i jej rodziny prokreacyjnej.

Następny artykuł, ks. Bronisława Grulkowskiego i Joanny Skwierawskiej-Stoltmann pt. *Religijność a „być” albo „mieć” w postawach małżonków*, ma także charakter empiryczny. Wnioskiem z badań jest stwierdzenie, że aby człowiek żyjący w małżeństwie bardziej „był”, należy umacniać jego religijność, czynić ją bardziej dojrzałą i jednocześnie chronić go, by przy całym zatroskaniu o dobra materialne nie uległ postawie „mieć”

Maria Braun-Gałkowska prezentuje badania na temat uwarunkowań przekonań eschatologicznych. Ich wyniki wskazują, iż atmosfera rodzinna ma ogromny wpływ na kształtowanie się obrazu życia po śmierci. Jest to spójne z wieloma badaniami dotyczącymi wpływu rodziców na obraz Boga. Bóg wydaje się bardziej kochający tym osobom, które czuły się kochane przez rodziców. Jednocześnie odmienne uwarunkowania rodzinne u osób różniących się przekonaniami eschatologicznymi wskazują, że uwarunkowania te dotyczą także obrazu życia wiecznego.

Tę część monografii zamyka empiryczny artykuł o. B. J. Soińskiego na temat obrazu siebie i obrazu współmałżonka u członków grup religijnych. Osoby akceptujące siebie akceptowały również współmałżonków, spostrzegały ich podobieństwo do siebie, dostrzegały zachodzące u siebie zmiany i oczekiwały jeszcze większego upodobnienia w przyszłości. Jednak badani rzadziej niż u siebie dostrzegali zmiany zachodzące u swego małżonka (poczucie zmiany współmałżonka miały tylko osoby o silnym poczuciu zmiany siebie).

Ostatnią, trzecią część publikacji – pt. „Pomoc rodzinie” – otwiera artykuł ks. Czesława M. Cekiery poświęcony oddziaływaniom psychologiczno-pastoralnym na rzecz małżeństwa i rodziny. Autor omawia psychologiczno-pastoralne problemy rodziny, pomoc narzeczonym, małżeństwom i rodzinom, duszpasterską pomoc rodzinom niesakramentalnym oraz pastoralną pomoc osobom uzależnionym.

Ks. Władysław Szewczyk podejmuje w swoim artykule zagadnienie dylematów związanych z terapią małżonków. Autor wymienia niektóre dylematy, jakie wyrażają

terapeuci małżeństw, na przykład: być liderem procesu terapii czy raczej biernym jej uczestnikiem, prowadzić terapię tylko wspólnie czy również indywidualnie; radzić jakieś rozwiązania małżonkom czy nie; zachować chłodny dystans czy emocjonalne zaangażowanie; jak przekazywać komunikaty: wprost czy nie wprost, przyznać się do bezradności czy wymuszać skuteczność terapii; mieć na uwadze dobro jednostki czy instytucji.

Pracę zamyka artykuł ks. Henryka Krzysteczko na temat *Pomoc duszpasterska w przygotowaniu do małżeństwa i towarzyszenie rodzinie*. Autor zwraca uwagę na następujące aspekty: pomoc Kościoła i szkoły na różnych etapach małżeństwa i rodziny, przygotowanie narzeczonych do małżeństwa.

Mimo że książka ma wielu autorów, to dzięki starannym zabiegom redaktorskim jest przejrzysta i poprawna od strony formalnej. Wyróżnia się interesującą okładką. Podział na poszczególne części i dobór artykułów jest poprawny, logiczny i konsekwentny. Wydaje się, iż w Polsce jest niewiele publikacji podejmujących problematykę rodziny w ujęciu psychologii pastoralnej. W recenzowanej monografii splatają się teoretyczno-koncepcyjne naukowe refleksje z empirycznymi badaniami nad małżeństwem i rodziną. Pracę tę warto polecić naukowcom zajmującym się dyscyplinami teologicznymi, medycznymi, pedagogicznymi, socjologicznymi i psychologicznymi. Może to być pouczająca lektura także dla studentów zgłębiających wymienione dyscypliny, zwłaszcza nauki o rodzinie, a także dla młodych osób przygotowujących się do małżeństwa oraz dla małżonków zatroskanych o swój dalszy osobowy rozwój.

Ks. Marian Zdzisław Stepulak
Katedra Psychoprofilaktyki Rodziny KUL